

Stanisław Drzażdżewski

Przestrzeń nowoczesnej edukacji najmłodszych dzieci i uczniów

Przestrzeni nowoczesnej edukacji nie można zredukować do przestrzeni szkoły. Szkoła i klasa nie są jedynymi miejscami uczenia się. W wysoko rozwiniętym społeczeństwie edukacja jest obecna niemal wszędzie.

Dotyczy też niemal wszystkich – w równym stopniu dzieci, młodzieży i dorosłych. Co więcej, nowa edukacja dorosłych, oparta na wzorach uczenia się praktycznego i uznawaniu efektów takiego uczenia się w systemach kwalifikacji, nabiera coraz większego znaczenia i zaczyna być wzorem dla szkoły – także w organizacji przestrzeni nauki.

W Polsce przyjmujemy, że edukacja składa się z oświaty i szkolnictwa wyższego. To jednak mało. W krajach wysoko rozwiniętych edukację pojmujemy jako związek kształcenia i szkolenia (*education and training*). Szkolenie wychodzi daleko poza szkoły i uczelnie – jest w zasadzie wszechobecne. Jest też coraz bardziej interesujące, twórcze i dynamiczne – stara się nadążyć za zmianami w gospodarce i społeczeństwie. W krajach, gdzie najlepsze wzory szkoleń rozwijają się w zaawansowanych przemyślach i usługach, mówi się już o równoważności efektów kształcenia i szkolenia. Dla dorosłych w takich krajach szkolenie to główna przestrzeń zorganizowanego uczenia się. Przestrzeń taka różni się istotnie od przestrzeni edukacji w tradycyjnej szkole.

W naszym kraju jeszcze dość słabo wyczuwamy archaiczność przestrzeni tradycyjnej szkoły. Czy, na przykład, dziwi nas to, że uczniowie przez kilkanaście lat dzień w dzień oglądają w szkole plecy rówieśników? Czy wiemy, że dobrego, praktycznie zorientowanego szkolenia (*training*) z zasady nie można w taki sposób organizować? Czy dziwi nas to, że przestrzeń edukacji tradycyjnego przedszkola tak różni się od tradycji wychowywania dzieci w rodzinie, w tym, na przykład, że nie ma w niej miejsca choćby dla babć i dziadków?

Poniżej przytaczam kilka przykładów pokazujących, jak wysoko rozwinięta kultura szkoleń dorosłych potrafi zmieniać przestrzeń edukacyjną organizowaną dla najmłodszych dzieci (w wieku 0-5 lat) oraz najmłodszych uczniów (w wieku 6-9/10 lat). Kultura szkoleń dorosłych oddziałuje tu na różne sposoby:

- przede wszystkim promując wśród najmłodszych dzieci i uczniów wzory aktywnego i praktycznego uczenia się jako podstawy nowoczesnie rozumianej edukacji dorosłych,
- promując praktyczną edukację rodziców, dalszych członków rodzin i innych dorosłych, ważnych dla edukacji małych dzieci w środowisku lokalnym,
- promując częste praktyczne szkolenia kadry, nieodrywające od codziennej pracy – konieczne jednak przy realizowaniu niespotykanych u nas działań edukacyjnych z najmłodszymi dziećmi i uczniami (przeniesienie do nas opisanych niżej wzorów organizacji przestrzeni edukacyjnej bez zapewnienia częstych szkoleń kadry mogłoby przynieść więcej szkód niż pożytku).

Poszerzenie przestrzeni wychowawczej przedszkola

Większość przedszkoli w naszym kraju osiąga standard nieodbiegający na oko od przedszkoli w najbogatszych krajach. Co więcej, standard ten wydawać się może nawet wyższy. Standardem jest bowiem wyraźnie wydzielona z otoczenia bryła budynku – podczas gdy w bogatych krajach można znaleźć przedszkola zorganizowane wprost w kamienicach. Standardem jest też własny ogródek, zwykle z roślinnością i kolorowym wyposażeniem – nie wszystkie przedszkola w bogatych krajach mają takie zbytki.

Co jednak sprawia, że nasze ładne przedszkola nie należą do czołówki w organizacji nowoczesnej edukacji przedszkolnej? Jest to zawężenie przestrzeni wychowawczej,

w której nie ma wystarczającego miejsca na wychowanie dzieci w szerszym środowisku, dla dzieci najmłodszych (poniżej 3 roku życia) oraz dla rodziców i innych dorosłych, w tym także osób, które pojawiają się w bajkach – tj. babć i dziadków.

Oto kilka przykładów szerszej organizacji przestrzeni wychowawczej przedszkola, które oglądałem podczas realizacji projektów współpracy europejskiej w edukacji.

Przedszkole leśne w Szwecji

Dzieci z przedszkola w centrum dużego miasta są regularnie zabierane na cały dzień wychowania w naturze. Bus zabiera grupę dzieci pod opieką dwóch wychowawczyń do drewnianej chaty na brzegu lasu. Chata jest bardzo skromnie wyposażona w drewniany sprzęt (zgodnie z tradycją skandynawską). Dzieci przebywają w niej dość krótko, głównie podczas posiłków (posiłki są dowożone). Przez większość dnia dzieci mają zorganizowane zajęcia w lesie i nad jeziorem. I to, w dużym stopniu, niezależnie od pogody. Sam spędziłem kilka godzin w takim otoczeniu edukacyjnym podczas dość chłodnego dnia (około 10°C). Wychowanie tego typu jest szczególnie popierane przez rodziców widzących ograniczenia życia w centrach dużych miast.

Przedszkole wielokulturowe w Niemczech

W centrum miasta jest wiele dzieci imigrantów pochodzących z różnych kultur. Dużym wyzwaniem jest porozumiewanie się w języku niemieckim – nie chodzi tylko o dzieci, proble-

my z tym mają także rodzice. W centrum miasta tworzy się zatem ryzyko wychowywania dzieci imigrantów w swoim własnym „bezpiecznym” środowisku. Może to spowodować trudne do pokonania problemy w przyszłości. W związku z tym przedszkole międzykulturowe poświęca wiele uwagi także rodzicom i jest zorganizowane blisko nich – na pierwszym piętrze normalnej kamienicy w centrum miasta (bez ogródka – dzieci korzystają z ogólnodostępnych ogródków w okolicy).

Przedszkole wspierające rodziców w wychowaniu małych dzieci w postprzemysłowym regionie Anglii

Przedszkole powstało w okresie transformacji starego przemysłu węgla i stali. Transformacja powodowała ogromne problemy społeczne, w tym bezrobocie sięgające powyżej 40% w miejscowości, w której zamknięto hutę. Typowym zjawiskiem w okolicy było wychowywanie dzieci przez samotnych rodziców. Wśród nich wybiły się młode matki odrzucone przez rodziny. Przedszkole powstało w budynkach zlikwidowanej szkoły średniej. W dość krótkim czasie zaczęło świadczyć tzw. usługi zintegrowane na rzecz rodziców wychowujących dzieci w wieku 0-5 lat (integrujące działania z zakresu edukacji dzieci, edukacji rodziców i innych dorosłych, ważnych dla wychowywania małych dzieci, promocji zatrudnienia, promocji kultury, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, pomocy prawnej, współpracy z organizacjami pozarządowymi, współpracy z uniwersytetami w szkoleniach kadry i projektach badawczych itp.). Zorientowanie na wsparcie rodziców spowodowało rozwinięcie wielu różnych form pracy przedszkola, które można pogrupować na:

- edukację i opiekę nad dziećmi w wieku 0-5 lat (w samym ośrodku i poza nim, np. w formie żłobków sąsiedzkich – koordynowanych przez kadrę ośrodka),
- edukację rodziców (kursy i formy kształcenia pozwalające na doskonalenie lub uzyskanie nowych kwalifikacji, edukacja wychowawcza, edukacja środowiskowa, edukacja sąsiedzka),
- usługi wspierające rodziny w funkcjach wychowawczych (poradnia wychowawcza, pomoc wychowawcza w domach, świetlica dla rodziców z małymi dziećmi typu „wpadnij choćby na chwilę”, pomoc sąsiedzka, klub dla młodzieży, biblioteka, wypożyczalnia zabawek),
- animację kulturalną i integrację społeczności, w tym organizację regularnych imprez środowiskowych,
- usługi zdrowotne i profilaktyczne dla dzieci i rodzin,

- usługi na rzecz rodziców niepełnosprawnych wychowujących małe dzieci,
- szkolenia praktyczne kadry ośrodków w Wielkiej Brytanii, wspierających rodziny wychowujące małe dzieci,
- współpracę z uniwersytetami i jednostkami naukowymi w edukacji rodziców, edukacji kadry oraz w projektach badań, np. nad skutecznością pomocy samotnym rodzicom.

Przedszkole świadczy usługi na wysokim poziomie. Między innymi posiada salę terapii wodnej, ultranowoczesną salę drzemek, „miękką” salę do zabaw, „plażę” i wieżę zabaw, która zdobyła laur Królewskiego Instytutu Architektury Brytyjskiej nie tylko za ujmujący wygląd, ale przede wszystkim za wkomponowanie jej w otoczenie ośrodka, gdzie miejsca zabaw (edukacji) dzieci są umiejętnie połączone z miejscami przeznaczonymi dla dorosłych, w tym na edukację dorosłych. O każdej porze dnia przez przedszkole przewija się wielu rodziców i innych dorosłych.

Rodzice oraz inni dorośli współpracujący z ośrodkiem pokrywają około 25% kosztów jego działania, jednak nie poprzez opłaty, ale głównie przez wkład własnej pracy.

Zapewniają w ten sposób około 10% zajęć z dziećmi, około 30% zajęć edukacyjnych dla dorosłych, około 30% projektów wspierania innych rodziców bezpośrednio w ich domach, około 70% organizacji imprez środowiskowych i około 15% usług profilaktycznych. Wkład pracy rodziców i innych dorosłych jest „kontrolowany” poprzez szkolenia oraz asystę etatowych pracowników przedszkola.

Poszerzenie przestrzeni edukacyjnej szkoły

Szkoła dla małych uczniów w dużym mieście w Szwecji

Mali uczniowie, w tym przede wszystkim dzieci 6-letnie objęte rocznym przygotowaniem do obowiązku szkolnego (rozpoczynającego się

w Szwecji od 7 roku życia), mają w szkole odwzorowane mieszkanie, w tym swój przedpokój, toaletę, kuchnię i pokoje z różnymi funkcjami. Tak zorganizowana przestrzeń edukacji może dotyczyć także uczniów klas 1, a nawet uczniów całego wczesnego etapu kształcenia. Zależy to od decyzji szkoły i rodziców.

Środowisko podobne do rodzinnego jest zatem głównym ośrodkiem odniesienia dla małych uczniów i ośrodkiem organizacji zajęć edukacyjnych.

„Klasy” dla najmłodszych uczniów urządzone są na podobieństwo mieszkania z centralnym miejscem wyznaczonym dla kuchni. Standardem szkoły dla małych uczniów jest szkoła jednopoziomowa – bez piwnic i pięt – i odpowiednio wyciszona. Bardzo ważna jest możliwość bezpośredniego wyjścia na podwórko, bez konieczności przechodzenia przez system korytarzy. Z możliwości tej można korzystać w dowolnej chwili podczas „lekcji”. Tak urządzone środowisko wchłania naturalną nadaktywność małych uczniów – w porównaniu z tradycyjną klasą z ławkami jest tu zwykle znacznie ciszej i spokojniej. Nawet w dużej miejskiej szkole, bez możliwości częstego wychodzenia na zewnątrz można pokonać tradycję biernego uczenia się w ławkach. Wystarczy odpowiednio skierować interakcje uczniów. Zajęcia organizowane są tak, by uwaga dzieci nie skupiała się jedynie na nauczycielu i przekazywanych przez niego informacjach. Znaczna część zajęć organizowana jest w zespołach, tj. tak, aby dzieci wymieniały interakcje między sobą i uczyły się nawzajem od siebie. Zabawa, tak jak w przedszkolu, jest nadal jedną z głównych form uczenia się. Nauczyciele stosują zasady aktywnego uczenia się, w tym zasadę, że najefektywniej uczymy się, ucząc innych.

Stanisław Drzażdżewski jest Radcą Generalnym Ministerstwa Edukacji Narodowej w Departamencie Strategii i Współpracy Międzynarodowej, koordynatorem upowszechniania europejskiej agendy na rzecz uczenia się dorosłych.